

УДК 330.341

Безрукова Н.В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Гончарова Г. О.,

студентка, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Міжнародні інтеграційні та дезінтеграційні процеси у світовій економіці

Bezrukova N.V.,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the International Economics and Marketing Department, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava

Honcharova H. O.,

Student, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava

International integration and disintegration processes in the world economy

Анотація

У статті автором розглянуті теоретичні аспекти міжнародних інтеграційних та дезінтеграційних процесів у світі. В умовах глобалізації процеси міжнародної економічної інтеграції набули широкого поширення. Було визначено, що ці процеси мають низку переваг, які зумовлюють їх постійний розвиток. По-перше, інтеграція є шляхом до модернізації економіки та подолання технологічної відсталості країни. По-друге, інтеграція сприяє зростанню продуктивності економіки та темпів технологічної модернізації під впливом конкуренції на єдиному світовому ринку.

Метою статті є аналіз теоретичних та практичних аспектів розвитку інтеграційних та дезінтеграційних процесів у сучасному світі.

В статті було описано сутність та передумови інтеграційних та дезінтеграційних процесів. Було розглянуто сутність та передумови інтеграційних та дезінтеграційних процесів та проаналізовано приклади цих процесів у сучасному світі. Було з'ясовано, що в сучасному світі мають місце як інтеграційні, так і дезінтеграційні процеси, які досягли досить високого рівня розвитку і мають суттєвий вплив на світову економіку. Такі процеси існують як у межах вже досить давно існуючих утворень (ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР, АСЕАН, АТЕС тощо), так і формуються перспективні нові, переважно на регіональному рівні.

Як висновок, було встановлено, що інтеграційні процеси мають позитивний вплив на економіку країн-учасниць, що було відображено на прикладі аналізу динаміки ВВП та обсягів торгівлі країн з іншими країнами

світу до і після інтеграції. У цей же час дезінтеграційні процеси переважно несуть непередбачувані наслідки.

Summary

In the article the author considers the theoretical aspects of international integration and disintegration processes in the world. In the context of globalization, the processes of international economic integration have become widespread. It has been determined that these processes have a number of advantages that predetermine their constant development. First, integration is a way to modernize the economy and overcome the technological backwardness of the country. Secondly, integration contributes to the growth of the productivity of the economy and the pace of technological modernization under the influence of competition in the single world market.

The purpose of the article is to analyze the theoretical and practical aspects of the development of integration and disintegration processes in the modern world.

The article described the essence and preconditions of integration and disintegration processes. The essence and preconditions these processes were considered and examples of these processes in the modern world were analyzed. It was clarified, that in the modern world there are both integration and disintegration processes that have reached a rather high level of development and have a significant impact on the world economy. Such processes exist both within existing long-standing formations (EU, NAFTA, MERCOSUR, ASEAN, APEC, etc.), and new prospects are emerging, mainly at the regional level.

As a conclusion, it was said that integration processes have a positive impact on the economies of the participating countries, as reflected in the analysis of the dynamics of GDP and the volume of trade of countries with other ones before and after integration. At the same time, disintegration processes have unpredictable consequences, which should be paid a lot of attention to in next researchings.

Ключові слова: інтеграція, дезінтеграція, світова економіка, Європейський Союз.

Keywords: integration, disintegration, world economy, European Union.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті світ являє собою глобальну економічну систему, в якій відносини між державами є не стихійними, підкоряються глобальному ефективно функціонуючому виробничо-господарському механізму. Цей механізм охоплює весь світ і складається з окремих світових економік. За довгі роки до цього інтеграційні процеси вважалися основою тенденцією розвитку, а процеси дезінтеграції розглядалися переважно як відхилення від нормального. Ця тема набула більшої актуальності після розпаду Радянського Союзу і утворення низки незалежних держав. Важливим моментом також є те, що інтеграція та дезінтеграція являють собою

взаємопов'язані процеси. Дезінтеграція може стати передумовою для інтеграції на нових кількісних та якісних засадах, але наразі більш поширеною є інтеграція на глобальному рівні та регіональна інтеграція.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесів інтеграції та дезінтеграції присвятили свої праці ряд вчених, серед яких слід відзначити імена: Філіпенко А.С. [1], Чужиков В. І. [2], Поручник А. М. [3] Ткаленко С.І. [4], Г. Е. Гронтковська [5], С.В. Мочерний [6], С.О. Якубовський [7], М.Ф. Заболотна [8], Лук'яненко Д.Г.

Метою статті є аналіз теоретичних та практичних аспектів розвитку інтеграційних та дезінтеграційних процесів у сучасному світі

Виклад основного матеріалу. Процеси інтеграції та дезінтеграції мають суттєвий вплив на світову економічну систему та формування глобального виробничо-господарського механізму. Залученість країн до подібних систем допомагає їм не залишитися осторонь цих процесів. Країна може забезпечити високу ефективність своєї економіки тільки коли в достатній мірі інтегрована в економіку світову. І так як Україна також ставить за один із пріоритетних напрямків свого розвитку інтеграцію у світову спільноту, віддаючи перевагу євроінтеграційному вектору, вивчення досвіду інтеграційних та дезінтеграційних процесів у світі може допомогти правильно сформуванню стратегію розвитку на найближчі роки та уникнути багатьох помилок. Таким чином, дослідження процесів інтеграції та дезінтеграції в сучасному світі наразі є актуальною темою, яка потребує поглибленого розгляду.

Термін «інтеграція» походить від латинського «integratio», що у перекладі означає відновлення [9]. Однак сьогодні термін «міжнародна економічна інтеграція» є значно ширшим та багатограннішим. Міжнародну економічну інтеграцію можна визначити як процес зближення, взаємоприспосовування і поступового об'єднання національних економічних систем, результатом якого є формування єдиного економічного простору, в якому буде відбуватися безперешкодний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Об'єктивними передумовами міжнародної економічної інтеграції виступають:

- 1) близькість рівнів економічного розвитку та ступеня ринкової зрілості країн, що інтегруються;
- 2) географічна близькість країн, що інтегруються;
- 3) наявність усталених економічних;
- 4) наявність спільних економічних, соціальних, науково-технічних та інших проблем розвитку;
- 5) чинники економічної кон'юнктури як країн-учасниць, так і всього регіону [5].

При цьому визначення дезінтеграції у різних авторів не мають принципових відмінностей. Дезінтеграція представляє собою процес протилежний інтеграції і може означати послаблення міжрегіональних економічних зв'язків або ж збільшення ролі зовнішньоекономічних зв'язків, що заміняють міжрегіональні зв'язки усередині об'єднання.

Для вивчення цього процесу необхідно визначити причини дезінтеграції:

1. Швидке зростання тягара в економічній, військовій або політичній царинах для всієї спільноти, або якоїсь її складової.
2. Більш швидке і сильне різке посилення регіональної, економічної, культурної, соціальної, лінгвістичної або етнічної диференціації, ніж будь-який процес, що компенсує інтеграційний.
3. Серйозний занепад політичних і адміністративних можливостей уряду.
4. Закритий характер політичної еліти.
5. Нездатність уряду вчасно проводити потрібні реформи [7, с. 2-3].

Інтеграційні та дезінтеграційні процеси у сучасному світі мають значний вплив на економічні взаємовідносини між країнами. Характерною особливістю сучасної економіко-політичної системи є одночасність розвитку інтеграційних та дезінтеграційних процесів.

Тенденція до прагнення набуття незалежності виникла і продовжує відбуватися в таких країнах, як Туреччина і Ірак (курдська проблема), Франція (проблема Корсики), Сполучене Королівство (невирішена проблема Північної Ірландії, Шотландії та BREXIT), Іспанія (проблеми сепаратизму басків та проблема Каталонії), а також на територіях Фландрії, «Паданії» та Південного

Тіролю [10, 11, 12]. Водночас із цим, досягнення в сфері інформаційних і комунікаційних технологій в той же час з'єднує різних люди і різні культури.

Наразі активно у світі відбуваються як інтеграційні процеси, так і дезінтеграційні процеси. Історично першим і найбільш успішним зразком міжнародної економічної інтеграції став Європейський Союз. Це інтеграційне об'єднання пройшло довгий шлях розвитку, який продовжується і досі [13].

На сьогоднішній день до складу Європейського Союзу входить 28 країн (табл. 1), (до теперішнього часу Сполучене Королівство залишається повноправним членом ЄС, і права та обов'язки ЄС продовжують повністю застосовуватися у Великобританії) [13]. Разом з тим, 5 країн є країнами-кандидатами на вступ до ЄС: Албанія, Республіка Македонія, Сербія, Туреччина та Чорногорія; ще дві країни є потенційними країнами-кандидатами на вступ до ЄС: Боснія і Герцеговина і Косово [13]. При цьому у рамках ЄС відбуваються як інтеграційні, так і дезінтеграційні процеси.

Таблиця 1

Країни-члени ЄС у порядку вступу

Рік вступу	Країни
01.01.1958	Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди
01.01.1973	Данія, Ірландія, Об'єднане Королівство
01.01.1981	Греція
01.01.1986	Португалія, Іспанія
01.01.1995	Австрія, Фінляндія, Швеція
01.05.2004	Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія
01.01.2007	Болгарія, Румунія
01.07.2013	Хорватія

Процес дезінтеграції у межах ЄС представлений BREXIT-ом – процесом виходу Великої Британії з ЄС, питання, що закінчилось референдумом 23 червня 2016 р. [10]. Також існує потужний заклик до незалежності у Каталонії – у Країні Басків давно спостерігаються дезінтеграційні настрої.

Іншим прикладом є те, що вже близько 300 років існує союз між Шотландією та рештою Великобританії. Але при цьому шотландцями і досі піднімається питання про їхню незалежність. У 2016 році тема незалежності в

умовах Brexit-у знову набула популярності. Коли стане відомою більш детальна інформація про наслідки і умови Brexit, Шотландія хоче восени 2018 року знову провести голосування щодо незалежності [12].

Дезінтеграційні настрої притаманні і такому регіону, як «Паданія», і є суто економічними. У Південному Тіролі поєднуються політико-економічні та історико-культурні фактори. Однак дезінтеграційні настрої знову пробудила державна боргова криза. Станом на 2016 рік, Італія має четвертий за розміром державний борг у світі [14], її економіка ніяк не може вийти на рівень сталого економічного розвитку. Багато південних тірольців не хочуть мати нічого спільного з проблемами усієї Італії.

Іншим потужним інтеграційним об'єднанням світу є Північноамериканська асоціація вільної торгівлі НАФТА (North American Free Trade Agreement – NAFTA), країнами-учасницями якої є США, Канада та Мексика. НАФТА є найбільшим регіональним інтеграційним об'єднанням світу за величиною ВВП і поступається лише ЄС за обсягами експортно-імпорتنих операцій. Частка НАФТА в світовому ВВП у 2016 році становила 18.93 %, а ЄС – 15.46 % [14].

Іншим розвинутим інтеграційним угрупованням є Південноамериканський спільний ринок – МЕРКОСУР (Mercado Común del Sur – Mercosur) – інтеграційне угруповання країн Латинської Америки, які займають територію у майже 7% території Південної Америки. Це інтеграційне угруповання також має значні трудові ресурси – 70% населення Латинської Америки, і створює 83% загального ВВП регіону. За сукупним обсягом ВВП МЕРКОСУР займає 4-те місце у світі після ЄС, НАФТА, АТЕС [14].

Азіатсько-Тихоокеанський регіон є одним з основних центрів економічної інтеграції світу. Наразі цей регіон є більш процвітаючим і стабільним, ніж будь-коли за всю свою історію розвитку.

Найсучаснішим інтеграційним проектом в Азії є Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), сформована в 1967 році. Найбільшого успіху в діяльності цього угруповання вдалося досягти в економічній галузі. Частка АСЕАН в світовому ВВП у 2016 році становила 6,2% [14].

Іншим інтеграційним об'єднанням в Азії є Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), засноване в 1989 р. Воно є найбільшим у світі за територією й населенням інтеграційним угрупованням. Частка АТЕС в світовому ВВП у 2016 році становила 53,32% [14].

Інтеграційні процеси на регіональному та міжнародному рівнях розвиваються також і на Африканському континенті, і мають свої географічні, демографічні, економічні, екологічні та соціальні особливості. Найбільшою з африканських інтеграційних груп країн є ЕКОВАС (Економічне співтовариство країн Західної Африки, засноване 28 травня 1975 року Лагоською умовою. Наразі до складу товариства входять 15 країн.

Іншими інтеграційними угрупованнями Африканського континенту є:

- Економічне співтовариство країн Центральної Африки (ЕКОЦАС) – об'єднує 6 країн: Габон, Камерун, Конго, Центральноафриканську Республіку, Чад, Екваторіальну Гвінею;

- Спільний ринок Східної і Південної Африки (КОМЕСА) – інтеграційне об'єднання у формі зони преференційної торгівлі, що передбачає поетапне створення спочатку зони вільної торгівлі, а потім митного союзу і спільного ринку, засноване в 1993 році; членами КОМЕСА є 19 держав;

- Співтовариство розвитку Півдня Африки (САДК) – торгово-економічний союз країн Півдня Африки, об'єднує 14 країн.

Найбільш масштабним прикладом дезінтеграції є розпад СРСР, що поєднує у собі низку процесів в економіці, соціальній сфері, політичному та громадському життю, що призвели до припинення існування СРСР. Внаслідок цього незалежності набули п'ятнадцять республік СРСР, які діяли на світовій політичній арені вже як самостійні держави.

Серед найбільш загальних причин розпаду СРСР найчастіше виділяють наступні [15]:

- відцентрові націоналістичні тенденції;
- авторитарний характер влади та керівництва радянського суспільства;

- зростаюче невдоволення населення через перебої з продовольством, особливо в епоху застою і Перебудови, і найнеобхіднішими товарами, заборони та обмеження, постійне відставання у рівні життя від розвинених країн Заходу;
- диспропорції у економіці;
- криза довіри до економічної системи;
- ряд техногенних катастроф (авіакатастрофи, чорнобильська аварія, вибухи газу тощо), інформації про які приховувалася протягом довгого часу;

Слід зазначити що, у світі існує безліч інтеграційних угруповань, формування яких шляхом приєднання та від'єднання країн-членів відбувається постійно. Такі процеси мають значний вплив на всі сфери діяльності країн, в особливості на їх економіку та політику.

Безперечно, одним із найбільш успішних прикладів інтеграційних процесів є Європейський Союз. За даними 2016 року, Європейський союз є другим за величиною експортером у світі (близько 1,900 млрд. дол. США) і другим за величиною імпортером (1,727 млрд. дол. США) [16]. Розвиткові внутрішньої торгівлі між державами-членами сприяє усунення торгівельних бар'єрів, а також наявність єдиної валюти серед більшості членів.

Протягом останніх років спостерігається зростання показника ВВП Європейського Союзу (рис. 1.) Станом на 2016 рік, сумарний ВВП 28 країн Європейського Союзу в 2016 році виріс на 1,9%, обсяг ВВП 19 країн, що входять в Єврозону, збільшився на 1,7%, свідчать і дані Євростату. При цьому показник рівня безробіття в Єврозоні в 2016 році опустився до мінімальних значень з травня 2009 року і склав 9,6% [16].

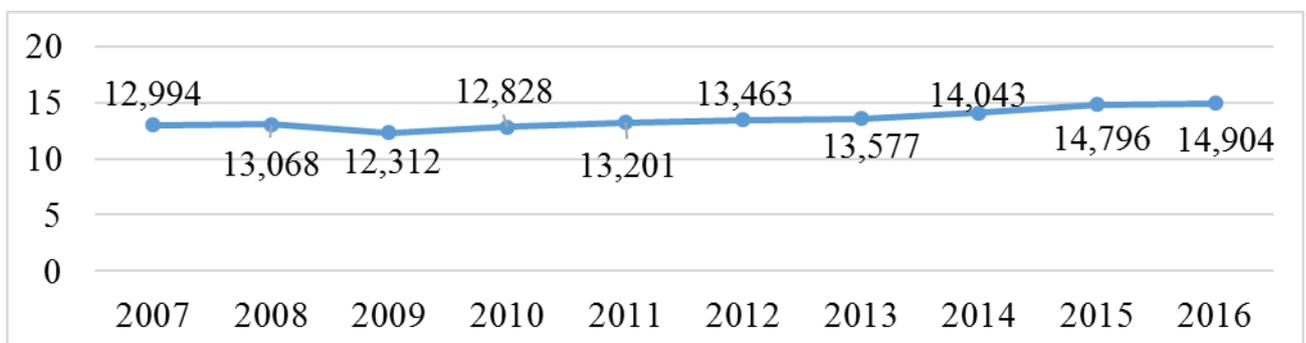

Рис. 1. Динаміка ВВП ЄС у 2007-2016 рр., млрд євро [16]

Таким чином, розвиток інтеграційних процесів у ЄС має позитивний вплив на розвиток економіки країн-учасниць.

Але потрібно звертати увагу і на дезінтеграційні процеси у межах цього угруповання. Якщо подивитися на показник ВВП Великобританії (рис. 2.), то можна помітити, що якщо протягом 2009-2015 років відбувалося поступове зростання, то у 2015-2016 роках мав місце значний спад у розмірі 209 млн. дол. США. Відбулося також зниження показників експорту та імпорту країни. У 2016 році показник експорту країни становив 407,3 млрд. дол. США, а відповідно 2015-го року – 439,4 млрд. дол. США, що вказує на зменшення на 7,3% [16].

Рис. 2. Динаміка ВВП Великобританії у 2007-2016 рр., млрд євро [16]

Аналогічно зменшився показник імпорту: з 622,3 млрд. дол. США у 2015-му до 588,4 млрд. дол. США у 2016-му, що вказує на зменшення на 5,45% [16].

Щоб також оцінити вплив інтеграції на країни, можна проаналізувати динаміку ВВП країн, що вступили до ЄС останніми – Болгарія та Румунія у 2007 і Хорватія у 2013 (рис. 3).

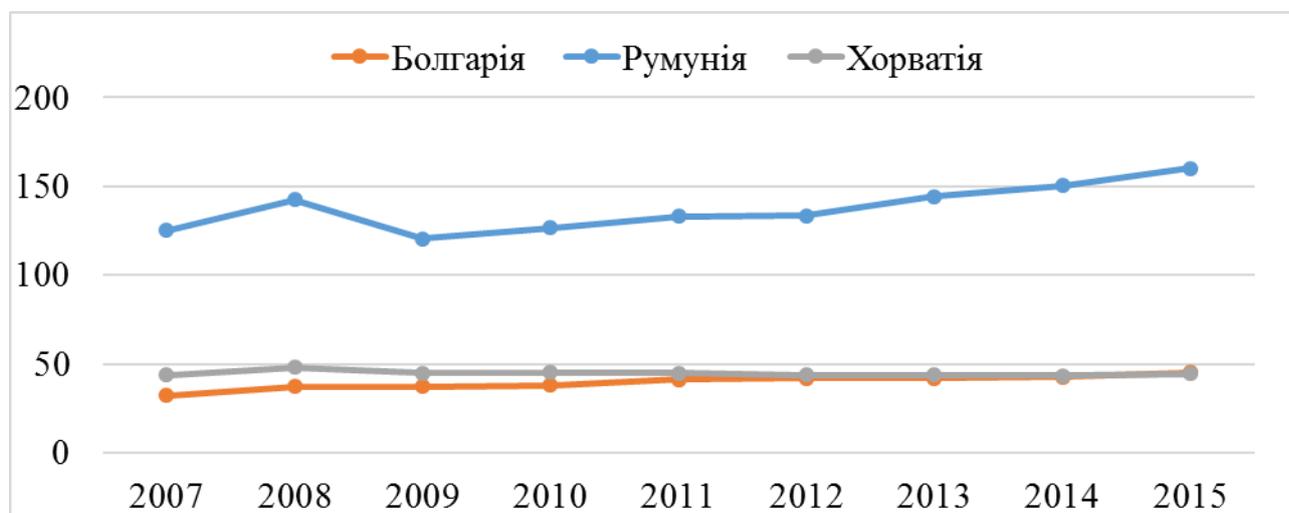

Рис. 3. Динаміка ВВП Болгарії, Румунії та Хорватії у 2007-2015 рр., млрд євро [16]

Як видно з рис. 3., після входження Болгарії, Румунії та Хорватії до складу ЄС відбулося зростання обсягів їх ВВП, що можна пояснити полегшенням товарообміну між країнами, доступом до нових ринків збуту та приведенням умов господарювання до загальноєвропейських зразків.

Аналогічний вплив інтеграційних процесів можна проілюструвати прикладом НАФТА. Основні потоки руху товарів, послуг та капіталу в межах угруповання спрямовані переважно зі США або до США; більша частина зовнішньоторговельного обороту Канади і Мексики припадає на торгівлю зі США. Щодо канадсько-мексиканських торговельних та інвестиційних зв'язків, то до останнього часу вони залишалися надто слабкими.

До 2015 року зовнішньоторговельні показники НАФТА характеризувалися поступовим зростанням, але у 2016 вони зменшилися. На таблиці 2. представлена динаміка торгівлі НАФТА з іншими країнами світу.

Таблиця 2.

Динаміка торгівлі НАФТА з країнами світу у 2006-2016 рр., млрд євро [14]

Рік	Імпорт		Експорт		Баланс		Загальна торгівля	
	Грошовий обсяг, євро	% зростання						
2006	1,344,820		615,455		-729,365		1,960,275	
2007	1,311,263	-2,5	658,919	7,1	-652,344	-10,6	1,970,182	0,5
2008	1,327,288	1,2	702,898	6,7	-624,490	-4,3	2,030,286	3,1
2009	1,053,198	-20,7	597,439	-15,0	-455,759	-27,0	1,650,637	-18,7
2010	1,345,500	28,6	759,419	27,1	-595,081	30,6	2,113,920	28,1
2011	1,451,849	7,2	847,230	11,6	-604,619	1,6	2,299,080	8,8
2012	1,615,119	11,3	948,474	12,0	-666,645	10,3	2,563,593	11,5
2013	1,548,632	-4,1	923,101	-2,7	-625,531	-6,2	2,471,732	-3,6
2014	1,585,567	2,4	932,626	1,0	-652,941	4,4	2,518,192	1,9
2015	1,842,533	16,2	1,025,271	9,9	-817,262	25,2	2,867,805	13,9
2016	1,810,071	-1,8	995,935	-2,9	-814,136	-0,4	2,806,006	-2,2

Імпорт Мексики з США у 2016 році склав 201,871 млн. дол.США, а експорт в Америку – 332,965 млн. дол. США. Відповідні показники Канади у 2016 році склали: імпорт з США – 250,041 млн. дол., а експорт до США – 307,835 млн. дол. США [16].

З року в рік показник торгівлі НАФТА з іншими країнами світу зростає, і хоча періодично виникають певні негативні відхилення, інтеграційні процеси у даному регіоні справили позитивний вплив на економіки країн.

Загальний обсяг експорту країн, що інтегруються до ЄС, є одним із чинників, який може здійснювати суттєвий вплив на формування валового внутрішнього продукту країни. Для перевірки цього припущення, розрахуємо значення коефіцієнту парної кореляції між цими показниками. Розрахунок коефіцієнту парної кореляції проведемо на основі даних таблиці 3., в якій представлені значення загального обсягу експорту – EXP (X) країн з ринками, що формуються за 2017 рік та значення показника валового внутрішнього продукту – GDP (Y).

Таблиця 3

Показники експорту та валового внутрішнього продукту країн, що вступили до ЄС після 2000 року, станом на 2016 рік, млрд дол. США [16]

№ з/п	Назва країни	Сума експорту EXP (X)	Валовий внутрішній продукт GDP (Y)
1	2	3	4
1	Латвія	16,239	26,856
2	Литва	34,033	41,857
3	Естонія	17,85	23,002
4	Мальта	14,794	11,108
5	Польща	248,623	465,604
6	Словаччина	81,843	84,985
7	Словенія	35,579	43,278
8	Чехія	131,1	213,189
9	Угорщина	111,256	123,494
10	Кіпр	12,261	19,213
11	Болгарія	33,448	50,43
12	Румунія	77,86	187,868
13	Хорватія	24,951	48,676

На основі вище наведених показників за допомогою програми Excel було проведено парний кореляційний аналіз. Значення коефіцієнтів парної кореляції, які було отримано в результаті розрахунку та дорівнює 0,96 свідчить про наявність тісного та прямого зв'язку між показниками суми експорту країни та обсягом її валового внутрішнього продукту, це дозволяє визначити форму залежності між цими показниками.

Покажемо значення змінних на графіку (рис. 4.)

Рис. 4. Графічне відображення показників EXP та GDP

На основі проведеного розрахунку ми можемо зробити наступні висновки: по-перше, між показником загального обсягу країн з ринками, що формуються та значенням їхнього внутрішнього валового продукту існує тісний та прямий зв'язок, про що свідчить значення коефіцієнту парної кореляції 0,96; по-друге, зв'язок є прямим тому найбільш повно його може охарактеризувати рівняння прямої.

Можна зробити висновок, що економічна інтеграція зазвичай має позитивні наслідки як для розвитку економіки країни, що інтегрується, так і для всього інтеграційного об'єднання, але за умови, що усі вони знаходяться приблизно на одному рівні економічного розвитку. Наслідки ж дезінтеграції є більш непередбачуваними, адже розрив вже сформованих економічних зв'язків може правити негативний вплив, а побудова нових при цьому потребує значних витрат часу та матеріально-ціннісних ресурсів.

Висновки. Отже, у роботі було проаналізовано теоретичні аспекти інтеграційних та дезінтеграційних процесів у світі. Відповідно до цього,

основними передумовами економічної інтеграції є близькість рівнів економічного розвитку та ступеня ринкової зрілості країн, що інтегруються; приблизно однаковий рівень економічного розвитку; географічна близькість країн, що інтегруються; наявність усталених економічних зв'язків; наявність спільних економічних, соціальних, науково-технічних та інших проблем та інші. Було виділено такі причини дезінтеграційних процесів: швидке зростання тягаря в економічній, військовій або політичній царинах; різке посилення регіональної, економічної, культурної, соціальної, лінгвістичної або етнічної диференціації; серйозний занепад політичних і адміністративних можливостей уряду тощо.

Було з'ясовано, що в сучасному світі мають місце як інтеграційні, так і дезінтеграційні процеси, які досягли досить високого рівня розвитку і мають суттєвий вплив на світову економіку. Такі процеси існують як у межах вже досить давно існуючих утворень (ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР, АСЕАН, АТЕС тощо), так і формуються перспективні нові, переважно на регіональному рівні.

При цьому інтеграційні процеси мають позитивний вплив на економіку країн-учасниць, що було відображено на прикладі аналізу динаміки ВВП та обсягів торгівлі країн з іншими країнами світу до і після інтеграції. У цей же час дезінтеграційні процеси переважно несуть непередбачувані наслідки і більшим чином зумовлені не стільки економічними чинниками, скільки політичними і соціально-культурними.

Таким чином, існує значна кількість перспектив розвитку інтеграційних процесів, але її реалізації заважає низка проблем, які мають бути вирішені. Подальший розвиток інтеграції потрібен для розв'язання загальних проблем та уникнення процесів дезінтеграції у світі.

Список літератури

1. Філіпенко А. С. Міжнародна економічна інтеграція: сучасний теоретичний дискурс / А. С. Філіпенко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2016. – Вип. 23(3). – С. 54-61.

2. Чужиков В. І. Зона вільної торгівлі України та ЄС: аналіз потенційних наслідків / В. І. Чужиков // Стратегічні пріоритети. Серія : Економіка. – 2016. – № 1. – С. 106-111.

3. Поручник А. М. Національні інтереси України: економічна самодостатність у глобальному вимірі : монографія / А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2008. – 352 с.

4. Ткаленко С. І. Євро регіональне співробітництво України та ЄС / С. І. Ткаленко // Стратегія розвитку України. – 2015. – № 1. – С. 148-152.

5. Міжнародна економіка : навч. посіб. / За ред. Г. Е. Гронтковської ; Г. Е. Гронтковська, О. І. Ряба, А. М. Венцурик, О. І. Красновська. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 384 с.

6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.І. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.

7. Якубовський С.О. Процеси економічної дезінтеграції та їх моделювання / С. О. Якубовський // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Харків. Серія: економічні науки. – 2012. – Т. 15. – № 2 (15). – С. 3-8.

8. Заболотна М. Ф. Роль інтеграційних та дезінтеграційних процесів у сучасному світі / М. Ф. Заболотна // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2015. – № 10/1. – С. 27-32.

9. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтеграція>.

10. Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>.

11. Не Каталонія єдина: хто ще в Європі прагне незалежності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/не-каталонія-єдина-хто-ще-в-європі-прагне-незалежності/a-40778157>.

12. Незалежність Шотландії: скасувати чи відкласти? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/international/nezalezhnist-shotlandiyi-skasuvati-chi-vidklasti-250976_.html.
13. European Union. Official site. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://europa.eu/european-union/index_en.
14. Статистичні дані. Сайт EconomicData. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://economicdata.ru/union.php?menu=military-political-unions&un_id=-31&un_ticker=EU&union_show=economics.
15. Розпад СРСР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mtt.in.ua/ist-ukr_1985-1991_rozpad-srsr/.
16. Eurostat. Official site. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/database/>

References

1. Filipenko, A. S. (2016), “Mizhnarodna ekonomichna integratsiya: suchasniy teoretichniy diskurs” [International economic integration: modern theoretical discus] *Scientific Herald of the Diplomatic Academy of Ukraine*, vol. 23(3), pp. 54-61.
2. Chuzhikov, V. I. (2016), “Zona vilnoyi torgivli Ukrayini ta ES: analiz potentsiynih naslidkiv” [Free Trade Area of Ukraine and the EU: Analysis of potential consequences] *Strategic priorities. Series: Economics*, vol. 1, pp.106-111.
3. Poruchnik, A. M. (2008), “Natsionalni interesi Ukrayini: ekonomichna samodostatnist u globalnomu vimiri : monografiya” [National interests of Ukraine: economic self-sufficiency in the global dimension: monography]. Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.
4. Tkalenko, S. I. (2015), “Evroregionalne spivrobitnictvo Ukrayini ta ES” [Euro-regional cooperation between Ukraine and the EU] *Strategy of development of Ukraine*, vol. 1, pp. 148-152.
5. Grontkovska, G.E., Ryaba, O.I., Vencurik, A.M. & Krasnovska, O.I. (2016), *Mizhnarodna ekonomika: navchalniy posibnik* [International Economics: taught. manual]. Tsentr navchalnoyi literaturi, Kyiv, Ukraine.

6. Mocherniy, S.V. and others. (2000), *Ekonomichna encyklopediya: v trox tomah* [Economic Encyclopedia: In three volumes.]. Vidavnichiy tsentr “AkademIya”, Kyiv, Ukraine.

7. Yakubovskiy, S.O. (2012), “Protsesi ekonomichnoyi dezintegratsiyi ta yih modelyuvannya” [Processes of economic disintegration and their modeling] *Herald of the International Slavic University. Kharkiv, Series: Economic Sciences*, vol. 2(15), pp. 3-8.

8. Zabolotna, M.F. (2015), “Rol integratsiynih ta dezintegratsiynih protsesiv u suchasnomu sviti” [The role of integration and disintegration processes in the modern world] *Scientific-theoretical and socio-political almanac “Grani”*, vol. 10/1, pp. 27-32.

9. Wikipedia, the free encyclopedia (2017), available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтеграція> (Accessed 03 May 2018).

10. Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU (2017), available at: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887> (Accessed 24 Apr 2018).

11. Not Catalonia is the only one: who else in Europe is striving for independence (2017), available at: <http://www.dw.com/uk/не-каталонія-єдина-хто-ще-в-європі-прагне-незалеж-ності/a-40778157> (Accessed 24 Apr 2018).

12. Independence of Scotland: cancel or postponement (2018), available at: https://dt.ua/international/-nezalezhnist-shotlandiyi-skasuvati-chi-vidklasti-250976_.html (Accessed 25 Apr 2018).

13. European Union. Official site (2018), available at: https://europa.eu/european-union/index_en (Accessed 24 Apr 2018).

14. Statistical data. EconomicData Site (2018), available at: http://economic-data.ru/union.php?menu=military-political-unions&un_id=31&un_ticker=EU&union_show=economics (Accessed 25 Apr 2018).

15. The collapse of the USSR (2015), available at: http://mtt.in.ua/ist-ukr_1985-1991_rozpad-srsr/ (Accessed 25 Apr 2018).

16. Eurostat. Official site (2018), available at:
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/-national-accounts/data/database> (Accessed 24 Apr 2018).